

5. Сидоренко І. О., Денисенко В. М. Культурно-історична оцінка території парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва "коростишівський" Житомирської області // Науковий вісник НЛТУ України. 2013. №4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kulturno-istorichna-otsinka-teritoriyi-parku-pamyatki-sadovo-parkovogo-mistetstva-korostishivskiy-zhitomirskoyi-oblasti>

Марина Хададова
(м.Житомир)

БОГДАН ЗВІЗДЕЦЬКИЙ – ДОСЛІДНИК ДРЕВЛЯНСЬКИХ ПАМ'ЯТОК ЖИТОМИРЩИНИ

У жовтні 2018 року виповнилося 60 років з дня народження відомого українського археолога Богдана Андрониковича Звіздецького, завдяки якому з'явився такий напрямок досліджень як древлянська археологія. Результати його наукових досліджень дозволяли визначити племінну територію древлян, хронологію і типи древлянських городищ, облаштування оборонних споруд.

Особливу увагу дослідник приділяв локалізації території розселення древлянських племен. Попередні дослідники як критерій визначення племінної приналежності древлян розглядали поховальний обряд, а саме, підкурганні поховання на давньому горизонті. Територію, на якій фіксувалися подібні пам'ятки, вважали древлянською. Але Б. Звіздецький запропонував визначати територію розселення древлянських племен шляхом картографування поселень. При цьому розглядались поселення, з яких походила кераміка типу Лука Райковецька та кераміка курганного типу. В першу чергу картографувались поселення та курганні групи VIII – X ст. на околицях древлянської землі [5, с.49].

У процесі локалізації древлянської землі дослідник проаналізував результати розкопок Є.Тимофєєва, І.Русанової, П.Толочка, П.Третькова, М.Кучери, а також спирався на власні дослідження. Отже за Б.Звіздецьким древляни заселяли лісові масиви правого берега Дніпра. На сході від земель полянського племінного союзу древлян відділяла заболочена пойма р.Здвиж, а на півночі від дреговичів – прип'ятські болота. На заході кордон між древлянами та волинянами проходить у межириччі Случа і Горині, а на півдні древлянські поселення не виходять із зони широколистих та хвойних лісів. В цілому ж площа древлянської землі за підрахунками Б.Звіздецького складала 28-29 тис. кв. км [6, с.78-79].

Велику увагу дослідник приділяв древлянським городищам – «градам», виділяючи їх серед інших древлянських пам'яток. Він визначив їх соціальну типологію, вважав резиденціями родо-племінної верхівки, які, в свою чергу, підпорядковувалися Іскоростеню – головному граду древлянської землі. Б.Звіздецький також визначив кількість городищ в різні періоди давньоруської історії. Так в IX-X ст. з'являються та функціонують двадцять городищ та два літописних міста – Іскоростень та Вручій. В XI ст. існують лише 5-8 городищ. Але в XII ст. відбулось

відродження фортифікаційного будівництва в ареалі древлянської землі. В XII-XIII ст. нараховується 31 городище, більшість яких припиняють своє існування в першій половині XIII століття [1, с.51].

Вже в 1987 році археолог почав самостійні дослідження древлянського городища на східній околиці м. Малин [9, с.177]. Основним завданням експедиції було уточнення хронологічних рамок існування городища. Було досліджено три ділянки південно-західної та південно-східної частин площадки городища. Профілі розкопів показали складну стратиграфію, яка свідчила про кілька фаз функціонування городища.

Найдавніший об'єкт в розкопі був віднесений дослідником до Лука Райковецької культури та датувався VIII ст. Саме цей час Б.Звіздецький вважав початком функціонування Малинського городища [1, с.42-43]. Крім того, виявлені об'єкти давньоруського часу – рештки будівлі з масивною глиняною піччю та залишки майстерні металурга. Нажаль давньоруський шар був сильно пошкоджений пізнішими втручаннями. Але в заповненні всіх розкопів зустрічались матеріали X-XIII ст. В основному це фрагменти кераміки та скляних браслетів, вироби із пірофіліту та металургійні шлаки [2, с.88-89].

Але більша частина знахідок належала до пізньосередньовічного часу.

Аналізуючи стратиграфію пам'ятки та отримані матеріали, Б. Звіздецький виділив три фази життєдіяльності городища:

- перша фаза VIII – середина X ст., час, коли городище виступало у ролі одного з племінних центрів древлян та було знищене в результаті карального походу княгині Ольги;
- друга фаза – XII-XIII ст. – городище було невеликою фортецею – резиденцією представників князівської адміністрації до середини XIII ст., тобто до монголо-татарської навали;
- третя фаза – відновлення та перебудова фортифікацій городища в XVI – XVIII ст. [3, с.537-538].

З 1988 року Б.Звіздецький почав стаціонарні розкопки на південному городищі літописного Возвягя. В перший польовий сезон було досліджено ділянку площею 100 кв.м. в північно-західному секторі площадки та оборонний вал. В наступні польові сезони площі розкопів збільшились і в цілому склали 1600 м.кв. [4, с.9].

В процесі досліджень були виявлені рештки восьми об'єктів – жилих приміщень та біля 50 господарських ям. Культурний шар городища складав в середньому 0,6-0,8 м. він містив фрагменти кераміки IX-X та XII-XIII ст. більшість знахідок концентрувалась в об'єктах, в сильно перепаленому ґрунті.

На прикладі Возвягеля дослідник бажав показати роль давньоруських городищ древлянської землі не лише у військовому та адміністративному контекстах, але і в ролі важливих торгівельних центрів, що знаходилися на давніх торгівельних шляхах між Руссю та західними державами. Для цього, на думку Б.Звіздецького, необхідно було провести більш

масштабні дослідження, так як на той час за підрахунками вченого, розкопано було лише 10% від загальної площі пам'ятки [4, с.12].

В 2001 році починаються дослідження столиці древлянської землі – городища Красна гірка в м. Коростені. Вони продовжувались кілька польових сезонів, до 2006 р. досліджена площа складала 1142,2 м. кв. [7, с.113].

Досліджені були окремі ділянки рову, ескарпу, берми та посада. Зокрема було встановлено, що земля із рову переміщалась нагору. За її допомогою було утворено широку берму – площадку шириною 10 м. [8, с.296].

На самій бермі виявили кам'яну кладку, можливо фрагмент стіни. Б.Звіздецький припустив, що споруди на бермі складались із двох рядів повздовжніх клітей. Скрізь на городищі та посаді простежувались сліди сильної пожежі та військових дій. Всі знахідки датувались серединою X ст. – часом загибелі городища, яке більше не відновлювалось [8, с.297].

На жаль, в 2006 році Богдан Андроникович Звіздецький пішов з життя. Після себе він лишив великий архів рукописів, які були видані вже після його смерті. Лишилась створена в 1990 році Житомирська археологічна експедиція, співробітники якої продовжують дослідження пам'яток древлянської землі, початок яким поклав саме Б.Звіздецький.

Список використаних джерел і літератури

1. Звіздецький, Б.А. Городища IX – XIII ст. на території літописних древлян. К, 2008. 175 с.
2. Петраускас, А.В.Хададова М.В. Розкопки древлянського городища VIII ст. В м. Малин // Археологія і давня історія України: Сбірник наукових праць, Інст. Арх. НАНУ, К, 2016. Вип. 4(21). С.88-92.
3. Звіздецький, Б.А. Малинське городище древлян // Археологія і давня історія України: сб. наук. Праць Інст. Арх. НАНУ, К, 2010. Вип. 1. С.88-92.
4. Звіздецький, Б.А.Південне городище літописного Возв'язля: дослідження 1988-1998 рр // Літописний Возв'язль. Дослідження 1988-2007 рр.: сб. ст. К, 2008. – С.7-45.
5. Звіздецький, Б.А. Про кордони Древлянської землі// Археологія. 1989. №4. С.47-58.
6. Звіздецький, Б.А.Про час виникнення та соціальну типологію древлянських градів IX-X ст// УІЖ. 1990. № 3. С.77-87.
7. Звіздецький, Б.А.Дослідження Іскоростеня 2005-2008 рр. // Стародавній Іскоростень і слов'янські гради: сб. науков. праць. Коростень, 2008. Т.1. С.113-117.
8. Петраускас, А.В. Польгуй В.І., Хададова М.В. Нові дані про історичну топографію літописного Іскоростеня // Міста Давньої Русі: сб. науков.праць. К: Стародавній Світ, 2014. С.294-301.
9. Петраускас, А.В. Короткі підсумки роботи Житомирської археологічної експедиції (1988-2015 рр // Археологія і давня історія України: сб. наук. праць:Інст. Арх. НАНУ. К, 2017. Вип. 4(25). С.177-183.